

El número 10 de la revista *Eivissa* és tot dedicat a Marià Villangómez i Llobet, o més ben dit a la seua obra. Tenim per cosa certa que l'Institut d'Estudis Eivissencs, entre totes les seues iniciatives, no n'ha tingut cap altra com aquesta, de la qual, abans de dur-la a terme, poguéu tenir la seguretat ferma que el poble de les Pitiüses l'aplaudirà i l'acceptarà totalment.

Tots coneixem l'obra de Marià Villangómez, que no és altra cosa que un esforç constant per a manifestar des del seu cim literari, tot allò que dóna alè i vida a la nostra terra. És just que tots plegats li manifestem l'agraïment i el reconeixement que li devem. Llegiu, per favor, aqueixes col·laboracions, i tal vegada podreu trobar algunes idees en les quals descobrireu coses noves, o vistes almenys des de dinstints caires, de la gran obra de Marià Villangómez. És aquest un reconeixement senzill, però la sinceritat amb la qual l'hi oferim, no té límits.

Eivissa, 7 de febrer de 1980
COMISSIÓ EXECUTIVA DE L'INSTITUT
D'ESTUDIS EIVISSENSCS.

Apunts sobre «Declarat amb el vent»

per Antoni Mari

El darrer llibre de poemes de Marià Villangómez, *Declarat amb el vent*¹, aparegué l'any 1963; després d'aquest recull la pròpia veu del poeta ha restat en silenci; millor dit, ha cedit la seva paraula a altres poetes, sobretot anglesos i francesos, i ens ha ofert l'experiència de la pròpia llengua i l'intima, mitjançant el vehicle de la traducció. En un cert sentit el poeta, des d'aquell volum, clou l'experiència poètica personal; en un altre sentit, no ha deixat en cap moment aquesta mena d'expressió, puix en la selecció i traducció de poemes d'altri, hi és constant la irreductible presència de Villangómez. Ara bé, certament, el darrer llibre de poemes de Marià Villangómez és *Declarat amb el vent*.

El llibre és dividit en cinc parts clarament diferenciades: Geografia humana, Els passadissos, Dins el meu temps, La llegenda i Ritmes. Cadascuna d'aquestes parts té, respectivament, nou, dotze, vuit, set i nou poemes. La segona edició de *Declarat amb el vent*² conté unes variants respecte a la primera, que em semblen força significatives: a la primera part, Geografia humana, apareix un poema, «Carrers de la Marina», que no apareixia a l'edició primera. La segona part, «Els passadissos», que a l'índex de la primera edició es desglossava en dotze parts —dotze poemes?— que s'identificaven pel seu primer vers, és en la segona edició oferta com un tot unitari. A la quarta part, en la segona edició, hi ha un nou poema, «Luna pagesa», que no constava en la primera.

1 *Declarat amb el vent*, Editorial Barcino, Barcelona, 1963.

2 *La Miranda*, *Declarat amb el vent*, 2ª edició, Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa, 1977.

Declarat amb el vent suposa dintre de l'obra de Villangómez, si bé no una ruptura respecte a l'obra anterior, si la presència d'un to poètic que, tot i essent present llavors, aquí pren unes dimensions que el diferencien, qualitativament, de tota l'obra anterior: em refereixo al to elegíac que, subtilment, recorre tot el llibre. «Geografia humana», la primera part del volum, conté deu poemes descriptius de l'entorn geogràfic i històric de les illes, però ara el paisatge, la geografia i la història s'interioritzen, és subjectivitzat: compari's el poema «Formentera» del llibre *La Miranda* i el poema «L'altra illa» de *Declarat amb el vent*; a ambdós poemes el poeta ens parla d'un mateix indret geogràfic: Formentera.

En el primer poema la descripció poètica de l'illa és objectiva: el poeta des d'una perspectiva privilegiada ens escriu, en versos de perfecta factura, allò que tot home atent i reflexiu pot veure. El poema és una exaltació de la naturalesa de l'illa provocada pel sentiment d'equilibri i unitat entre l'individu humà i la natura, equilibri d'una eterna i universal harmonia que cap possible avatar pot remoure. La figura del poeta s'integra, harmoniosament, en el paisatge.

Del poema «Formentera» de *La Miranda*:

Assolellats els camins
de sorra; de roques netes,
la plaça amb quatre casetes;
i, més amunt, uns molins,
molins on la vela espera,
entre vuit vents, quin vindrà
a moldre aquest poc de gra
d'on prengué nom Formentera.

Del poema «L'altra illa» de *Declarat amb el vent*:

Encara vaig anar, a poc a poc, muntant
cap a un moli que obria sos braços
[a l'espai;
que els obria fa poc, puix que, furtats
[al vent,
ara jeien en terra, ja pesants i quiets.
Era aquí que volia venir, jo ja ho sabia
en emprendre el viatge: record d'uns
[altres dies.

Aquell equilibri d'antany és esqueixat, aquell moli que s'enfrontava superb als empaits del vent, ha rotat per terra i resta immòbil. ¿Qui ha enderrocat el moli? ¿El vent, o la desidia de l'home? ¿Quin és el sentiment del poeta davant d'aquesta alteració en el paisatge? L'ordre d'antany, d'un temps passat no molt llunyà, no és ja el d'ara. En el poema «Formentera» la integració del poeta amb la natura feia la presència d'aquest innecessària: la natura abraçava el poeta, integrant-lo en el seu si. Ara, la figura del poeta, la seva veu, apareixen en primer terme, en posició central: entre el poeta i el paisatge sorgeix una tensió, no està integrat en ell, sinó enfront d'ell. I aquella imatge bucòlica i pastorívola, reflex, i símbol, d'una Arcàdia utòpica, ha desaparegut: al seu lloc resta la runa, com imatge d'un antic ordre, i genera en el poeta un registre nostàlgic. El goig d'antany es torna, ara, reflexió, contemplació intel·lectual que esdevindrà, finalment, experiència estètica personal. Formentera, de realitat geogràfica objectiva ha passat a ser realitat interior; no és del paisatge exterior d'allò que ens parla el poeta, sinó del seu paisatge interior. La contemplació de la

realitat, desencadena en el poeta reflexions que transcendeixen la concreta realitat que ha provocat aquesta íntima experiència estètica que ha esdevingut POEMA. Les illes, la seva geografia, la seva història, esdevindran en aquest llibre, com a cap altre de Villangómez, el correlat objectiu de què es servirà el poeta per expressar la seva experiència íntima personal. La desolació del paisatge (potser no sigui aquest, el terme) es confondrà amb la soledat interior del poeta, i és en la contemplació d'aquesta geografia on el poeta sent més íntima, més pròpia, més seva, aquesta transcendent soledat.

El poeta, que ha fet el viatge a l'altra illa, que ha muntat un putxet, lentament, no ha anat a contemplar el paisatge, perquè ja no l'entén, perquè ja no és el seu paisatge, hi ha anat per contemplar-se a ell mateix:

I era això que venia a buscar, aquest
[esguard
on posem tota l'ànima, molt sol,
[molt lent, molt llarg.

El centre del poema no és Formentera, ni tampoc aquest canvi que ha trastornat l'antic ordre cosmològic, el centre del poema serà l'experiència d'aquest estranyament real i objectiu i, finalment, la presència immutable d'aquella altra illa, la seva interior i oberta Formentera.

El poeta, sempre lleial als seus temes mediterranis; presents en tota la seva obra, prendran, aquí, dimensions d'una transcendència metafísica. Del poema «Els murs» (Baluad de Santa Llúcia):

Des d'aquí, bastió amb tanta vida
[entorn,
superba i no del tot ineficax
peça d'una drama insigne, profund i
[inextricable,
des d'aquí ens sentim més units,
en pensaròs aïllament,
als homes que han refet aquest tros de
[natura,
breu imatge d'un món més espaiós.

El poema «Carrers de la Marina», que no constava en la primera edició, afirma el que he dit més enllà; aquí, però, l'antinòmia sorgeix entre la ciutat i el camp; l'àmbit urbà, desplaent al poeta, li fa present un altre àmbit, el rural, on les coses són veraderament. Allí, a la ruralia, és on previu els paradigmes del que a ciutat és mera representació:

Veig flors, arbres urbans,
que amb tot em fan pensar en el bosc.

Les reflexions del poeta en el seu passeig per la ciutat són provocades per la ineludible presència del camp en la ment, i els records, del poeta, que, finalment, quan «arriba un aire verge, que aquest sí que no és obra dels homes», el reconeix com a misatger de la primavera i del món fonamental —la vella mare—.

Aquesta nostàlgia per un antic ordre còsmic que, lentament, s'enruna, sols resta immutable i fermament erecte en el món de la

cultura, on el poeta s'assadolla i on retroba els permanents valors de l'humanisme. Tots els àmbits de la cultura de l'home, la cultura popular («La llegenda») i la cultura llibresca («Dins el meu temps»), ofereixen a Villangómez la imatge que el preserva de l'empait del vent, del pas dels anys i de l'estultícia dels homes.

He dit que *Declarat amb el vent* oferia un to elegiac, mai com aquí tan explícit en l'obra de Villangómez. I és cert, i de les cinc parts de què consta el llibre, cap tan clara i explícita com la segona: «Els passadissos».

M. Villangómez Llobet el 1933, any en què acabà la carrera de Dret i publicà el seu primer poema.

Aquí, definitivament, el poeta es plega en si mateix. Desapareix, quasi, tota referència al món exterior i emergeix la seva interioritat com a totalitat tancada que, mitjançant l'experiència poètica, revela una nova dimensió de l'ésser. Dimensió transcendental que arriba de la mà, no de la memòria, sinó de la *reminiscència* (empro aquest terme en el seu original sentit platònic), per exemple:

Un son fosc, però quíen?
¿L'inventarem per al futur,
sense una fi,
o tractarem de recordar
el son que no va començar,
també llarguíssim, i que un dia
—varem néixer— se'ns va acabar?

El poeta, davant la disjuntiva d'inventar un son per al futur, o recordar aquell altre que es va acabar a l'hora de néixer, en farà una síntesi d'ambdós: és necessària aquesta reminiscència, aquest tornar a l'origen intemporal, per poder seguir endavant en el procés de la història:

¿Seria lícit no oblidar,
per tal de parar esment en el tancat
[demà?

Però, entre esquena i pit, aquí som.
Una fletxa —endavant— diu la
[direcció.

El poeta recordarà. Però no voluntàriament, sinó que la reminiscència d'un antic estat de plenitud, més enllà del món i de la vida, informarà la seva vida de vigília, i la tenyirà de nostàlgia per aquella perduda edat d'or. Aquest antic estat de plenitud és en el món de l'essència. I aquest món essencial pren de vegades la imatge de la infantesa, la imatge d'un temps resplendent que és més «enllà de la carn i de la vida». Aquests lleus instants de plenitud, que la reminiscència fa present en el poeta, són els que exigeixen del poeta l'escriptura, dels quals ens parla en la seva poesia:

Sí, la més endinsada poesia,
talment un record impossible,
record o somni vell,
somni o bé fabulosa companyia.
Per això cal callar. Però no es pot:
ve exigint ecos, quasi un ritme.

Però aquests instants de plenitud, mai, pensa el poeta, ens els podrà lliurar amb la fidelitat i la magnitud amb què els va viure. Quan aquestes «clarianes d'immortalitat» han passat, només resta el poema:

S'ha extingit del tot,
se t'ha fos el misteri entre les mans,
i ja només etresten negres mots.

Diu al poema següent:

Demà la cega febre veurem, als versos,
[morta
i embalsamada. Els mots tindran
[pròpia bellesa,
i àdhuc retiraran a l'ombra on han fet
[presa.

I al següent:

Oh regne
mig perdut, mig guanyat per al cant
[tenuíssim!

Per a mi, el tema d'«Els passadissos» (¿metàfora per designar els poemes, com a passadissos que comuniquen amb el món de les essències?) és doble: per una part, l'esclat de dolçor i esperança a dintre d'aquesta «corsecada realitat», i el seu plany nostàlgic quan aquell s'ha esvanit; i per altra banda, la necessitat peremptòria de comunicar aquesta experiència per la poesia.

Del conjunt de poemes que conformen «Els passadissos» n'hi ha dos d'una críptica bellesa que expliciten (si mai la poesia pot fer explícita alguna cosa) la meua tesi; són el que s'inicia amb el vers *Cadascú té el seu regne pàl·lid de l'elegia* i el seu immediat posterior *I potser no és així, la terra; i la bellesa*. Al primer poema, després d'afirmar les diferències del món elegiac de cadascú de nosaltres, Villangómez s'adreça a un amic hipotètic i compara ambdós regnes elegiacs: el d'un és blanc o rosa, el de l'altre és verd i gris; l'un cerca el balcó, la riba, l'altre aquella cantonada, l'arbre triat. A quin amic s'adreça el poeta? I com sap la naturalesa del seu món elegiac?

¿Podem establir amb una certa seguretat que aquest amic és una figura retòrica? O, realment, és un amic? Un poeta, potser? Mai hi ha certitud en aquesta mena d'afirmacions, i tampoc són necessàries. Però, ¿no podria ser aquest amic, el poeta Rilke? El Rilke de *Duineser Elegien*?

Diu Rilke, a la «Primera Elegia»:

Ens queda, potser,
algun arbre dempeus a sobre del
[vessant, que cada jorn
tornem a contemplar. Ens queda el
[camí d'ahir
i la fidelitat constant a un hàbit
[estimat,
que va medrar en nosaltres i que
[restarà sempre
per no marxar mai més.

A la «Tercera Elegia»:

Estimava. Estimava tot allò que
[portava dintre seu,
el seu íntim i salvatge bosc i el seu
[mut enderrocament,
i aquell llum verd que emergia del seu
[cor. Estimava.
Però ho deixà, va seguir el camí de les
[seves pròpies arrels,
i davallà vers l'immens origen del seu
[mins naixement.

A la «Setena Elegia»:

No cregueu que el Destí sigui altra cosa
[que la plenitud de la infància.

Podria seguir citant Rilke i comprovar
que en ambdós poetes hi ha unes constants
sorprenents. No vull demostrar res, simple-
ment relacionar dos poetes que, penso, es-

tan lligats per una mateixa *Weltanschauung*
i per semblants reflexions sobre l'home, la
vida i la transcendència de la més alta
empresa: la poesia. Potser Marià Villangó-
mez no pensava en Rilke quan anomenava
l'amic ni quan va escriure aquest llibre, i
aquesta similitud entre els dos poetes és,
només, filla del meu capteniment. Tant se
val. Perquè més enllà de tot això, queda pa-
lès, almenys per a mi, que Rilke i Villangó-
mez estan lligats per un semblant, o idèntic,
diseñi: el de la recerca ontològica de l'èsser
més íntim i profund, i fer, d'aquesta re-
cerca incessant, objecte de la més alta poe-
sia.

ANTONI MARIÀ

L'obra de Marià Villangómez

en el context de la poesia catalana contemporània

per Francesc Parcerisas

Dins el panorama general de la poesia catalana moderna, l'obra de Marià Villangómez té un valor ben representatiu. D'una banda perquè epitomitzava una línia d'evolució ben característica dels poetes de la generació de la República, i, d'altra, perquè la seva obra literària i la seva tasca personal són el llaç que uneix Eivissa al Principat.

Villangómez s'inicia com a poeta sota la influència decisiva del post-simbolisme. La recerca de l'emoció i de la imatge, la dignificació de la paraula literària, conflueixen en una sola experiència poètica: una experiència pregonament individual i, tanmateix, transcendent. A aquesta formació hi intervenen també, naturalment, lectures de

proximitat geogràfica o novetats europees. Les primeres són les que poden haver fet pensar en la seva adscripció a una «escola mallorquina», però em penso que els similis, les concomitancies, hi són tan sols a un nivell físic, geogràfic —i, tractant-se d'un illenc, això mai no és anecdòtic. Les segones —les seves lectures i traduccions de la poesia moderna europea— tenen, al meu entendre, una relevància més gran. Serà justament a través d'elles que la seva obra encetarà el tomb que l'acostarà a la poesia d'inquietuds socials, i, també és probable, que el tracte sovintejat dels clàssics moderns servís per a deslliurar-lo dels paranys d'una artificiositat cultista que mai no l'ha temptat.

Des d'aquest punt de vista, Marià Villangómez aconsegueix una obra rara en la seva coherència, en el seu aïllament de les modes passatgeres, i en la integritat i fidelitat a la terra i als homes que constitueixen el seu món. Alguna vegada algú haurà caigut en la temptació de pensar que la seva és l'obra d'un poeta local. Si la intenció del pensament és justa hom no anirà gaire errat. La poesia de Villangómez és local com ho és la de Kavafis, imbricada a Alexandria. Eivissa hi és com a món referencial, com a marc descriptiu, però, tot comptat i debatut, no m'atreviria a dir que l'illa sigui el mòbil, o

Racó del despatx de l'escriptor.

